

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj), Jana Musila, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu I. senátu Ústavního soudu na zrušení ustanovení § 114b odst. 5 a (v rozsahu označení „§ 114b odst. 5“) ustanovení § 153a odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu České republiky, jako účastníků řízení, a vlády České republiky, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

Návrh na zrušení ustanovení § 114b odst. 5 a slov „§ 114b odst. 5“ v ustanovení § 153a odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, se zamítá.

O d ů v o d n ě n í

I.

Předmět řízení před obecnými soudy

1. V řízení o ústavní stížnosti, vedeném pod sp. zn. I. ÚS 3263/13, se stěžovatel Ing. V. P. domáhal zrušení usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2013 č. j. 33 Cdo 578/2013-122, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 1. 10. 2012 č. j. 22 Co 321/2012-77 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 7 ze dne 2. 12. 2011 č. j. 4 C 393/2009-47.

2. Předmětem řízení před obecnými soudy byla žaloba o zaplacení částky 2 500 000 Kč s příslušenstvím, podaná z titulu smlouvy o půjčce. Z obsahu vyžádaného soudního spisu se podává, že dne 24. 7. 2009 byl žalobcem podán návrh na vydání platebního rozkazu k zaplacení částky ve výši 2 500 000 Kč s úroky z prodlení, a to pro tvrzený nárok ze smlouvy o půjčce. Dne 4. 9. 2009 byl Obvodním soudem pro Prahu 7 platební rozkaz vydán. Součástí platebního rozkazu byla výzva žalovanému (stěžovateli) k vyjádření se k žalobě ve lhůtě 30 dnů ode dne podání odporu. Platební rozkaz byl žalovanému doručen dne 9. 9. 2009. Proti platebnímu rozkazu podal stěžovatel dne 14. 9. 2009 odpor.

3. K žalobě se stěžovatel na výzvu soudu písemně vyjádřil dne 29. 10. 2009. V tomto vyjádření popřel uzavření smlouvy o půjčce s žalobcem a namítal rozhodné skutečnosti ve vztahu k tvrzené smlouvě o dílo. Spolu s vyjádřením k obsahu žaloby stěžovatel podal k soudu i žádost o prominutí zmeškání lhůty, kterou odůvodnil výraznými potížemi se zrakem, jež mu nastaly od 6. 10. 2009 a byly potvrzeny

doloženou lékařskou zprávou. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 7 ze dne 27. 4. 2010 byla zamítnuta žádost stěžovatele o prominutí zmeškání lhůty k podání vyjádření k žalobě. Obecný soud konstatoval, že návrh na prominutí zmeškání lhůty byl podán v zákonné lhůtě, ale nebyl v něm uveden omluvitelný důvod. Soud vyslovil mj. názor, že vyjádření k žalobě mohl stěžovatel nadiktovat třetí osobě. Stěžovatel podal proti usnesení o zamítnutí žádosti o prominutí zmeškání lhůty odvolání. Městský soud v Praze svým usnesením ze dne 20. 1. 2011 procesní rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil. Uzavřel, že prominutí zmeškání lhůty nebylo možné s ohledem na charakter lhůty pro podání vyjádření k žalobě, která není zákonnou, nýbrž soudcovskou.

4. Obvodní soud pro Prahu 7 rozhodl rozsudkem pro uznání tak, že uložil stěžovateli povinnost zaplatit žalobci částku ve výši 2 500 000 Kč s úroky z prodlení a náhradu nákladů řízení. Soudem prvního stupně bylo konstatováno naplnění podmínek vydání rozsudku pro uznání. Lhůta k podání vyjádření k žalobě podle závěru soudu stěžovateli marně uplynula. Rozsudek obvodního soudu byl k odvolání stěžovatele potvrzen rozsudkem Městského soudu v Praze. Odvolací soud vzal za prokázané, že v době od 6. 10. 2009 do konce soudcovské lhůty k podání vyjádření, tedy do 12. 10. 2009 (a potom i další tři dny do 15. 10. 2009), stěžovatel trpěl onemocněním zraku, pro které nebyl schopen se kvalifikovaně vyjádřit k žalobě. Odvolací soud ovšem konstatoval, že zdravotní stav stěžovateli nebránil v tom, aby ve stanovené lhůtě alespoň soudu oznámil, že u něho určitý vážný důvod (tj. překážka k podání vyjádření k žalobě) nastal. Soud uvedl, že stěžovateli v době nemoci pomáhal otec, který ho rovněž odvezl k lékaři, a prostřednictvím otce mohl stěžovatel soud informovat o vzniklém onemocnění. Dovolání stěžovatele Nejvyšší soud pro nepřípustnost odmítl.

II.

Argumentace stran v řízení o ústavní stížnosti

5. V ústavní stížnosti bylo namítáno nesprávné právní posouzení otázky naplnění zákonných předpokladů vydání rozsudku pro uznání. Mimo jiné pro nedostatek právního podkladu k použití tzv. kvalifikované výzvy podle § 114b občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), neboť žalobce v obsahu žaloby řádně nepopsal a nedoložil tvrzený nárok. Stěžovatel namítal nepřezkoumatelnost rozhodnutí obecných soudů pro nedostatečné odůvodnění podmínek kvalifikované výzvy k vyjádření podle § 114b odst. 1 o. s. ř., fikce uznání nároku ve smyslu § 114b odst. 5 o. s. ř. a vydání rozsudku pro uznání podle § 153a odst. 3 o. s. ř. Obecné soudy se podle stěžovatele řádně nevypořádaly ani s podanou žádostí o prominutí zmeškání lhůty pro vyjádření k žalobě z důvodu prokázaných zdravotních potíží.

6. V ústavní stížnosti bylo stěžovatelem namítáno i odepření přístupu ke spravedlnosti ze strany Nejvyššího soudu odmítnutím stěžovatelova dovolání. Dovolací soud neodstranil vady řízení nastalé před soudem prvního stupně a odvolacím soudem, jestliže se k právnímu posouzení odvolacího soudu k otázce kvalifikované výzvy a vzniku fikce uznání nároku podle § 114b odst. 5 o. s. ř. nijak nevyslovil a ostatní námitky v dovolání nehodnotil z důvodu, že nejde o „spor o právo“. Z výše uvedených důvodů stěžovatel dovozoval porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

7. V závěru ústavní stížnosti stěžovatel navrhl odklad vykonatelnosti napadených rozhodnutí. Návrhu na odklad vykonatelnosti rozhodnutí obecných soudů Ústavní soud vyhověl usnesením ze dne 25. 9. 2014.

8. Obvodní soud pro Prahu 7 a Městský soud v Praze po výzvě Ústavního soudu k vyjádření pouze odkázaly na odůvodnění svých ústavní stížností dotčených rozhodnutí.

9. Nejvyšší soud se ve vyjádření k ústavní stížnosti vyslovil tak, že námitky stěžovatele o nesprávném posouzení podmínek vydání rozsudku pro uznání shledal neopodstatněnými (a nezakládajícími přípustnost dovolání), neboť rozhodnutí nižších obecných soudů byla v souladu s ustálenými judikaturními závěry dovolacího soudu o tom, že vydání rozsudku pro uznání brání vážný důvod toliko tehdy, byl-li oznámen soudu před uplynutím lhůty k podání vyjádření, nebo pokud nebylo možné vážný důvod soudu do uplynutí lhůty sdělit. Rozhodnutím o dovolání stěžovatele nebylo porušeno ústavně zaručené právo na spravedlivý proces, a proto Nejvyšší soud navrhl ústavní stížnost pro zjevnou neopodstatněnost odmítnout, nebo pro nedůvodnost zamítnout.

10. Vedlejší účastník řízení (ve sporu žalobce) se k ústavní stížnosti vyjádřil tak, že se ztotožnil s právními závěry vyslovenými v napadených rozhodnutích obecných soudů a nesouhlasil s námitkami stěžovatele. Ve smyslu zásady minimalizace zásahů Ústavního soudu nepokládal argumentaci obsaženou v ústavní stížnosti za dosahující ústavněprávní roviny. Ústavní stížnost navrhoval pro nedůvodnost zamítnout.

III.

Návrh senátu Ústavního soudu na zrušení právních norem

11. Podle § 78 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), platí, že dojde-li senát v souvislosti s rozhodováním o ústavní stížnosti k závěru, že zákon nebo jednotlivá ustanovení zákona, jejichž uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, jsou v rozporu s ústavním zákonem, řízení před Ústavním soudem přeruší a podá plénu návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“).

12. I. senát Ústavního soudu dospěl k závěru, že ustanovení § 114b odst. 5 o. s. ř., kterým byla do právního řádu zakotvena tzv. fikce uznání nároku pro nepodání vyjádření žalovaným k žalobě na kvalifikovanou výzvu soudu v rámci stanovené lhůty, je v rozporu s ústavním pořádkem. Protiústavnost návazně shledal i u ustanovení § 153a odst. 3 o. s. ř., kterým je upravena forma rozsudku pro účel fikce uznání nároku (tj. rozsudek pro uznání), a to v rozsahu označení „§ 114b odst. 5“. Tento rozpor s ústavním pořádkem je dle I. senátu dán tím, že zmíněná ustanovení nezaručují účastníkům řízení (ve sporech žalovaným) svobodu vůle podle čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy, ani spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

13. Obě výše uvedená ustanovení byla aplikována v rozhodnutích, která byla napadena ústavní stížností. Byly tak naplněny podmínky § 78 odst. 2 zákona o Ústavním soudu. I. senát Ústavního soudu (dále jen „navrhovatel“) usnesením ze dne 1. 6. 2015 rozhodl o přerušení řízení ve věci ústavní stížnosti a plénu Ústavního soudu

navrhl zrušit ustanovení § 114b odst. 5 a (v rozsahu označení „§ 114b odst. 5“) ustanovení § 153a odst. 3 o. s. ř.

IV. Argumentace navrhovatele

14. Rozpor napadených ustanovení s ústavním pořádkem spatřuje navrhovatel v tom, že nezaručují účastníkům řízení (ve sporech žalovaným) svobodu vůle podle čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy, a ani spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Důvody navrhovatele pro tento závěr jsou následující.

15. Fikce uznání nároku podle § 114b odst. 5 o. s. ř. odporuje dle navrhovatele principu autonomie vůle, který je na ústavněprávní úrovni obsažen v čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy („každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“). Uznání nároku v občanském soudním řízení je procesním úkonem s dispozičním charakterem. Má záviset zásadně na svobodné vůli účastníka řízení (žalovaného), zda nárok žalobce uzná, nebo nikoli. Toliko normativní konstrukce, která uznání nároku (i pro účely urychlení řízení) spojuje s výslovným dispozičním úkonem, je souladnou s právním řádem a ústavními principy. V této souvislosti navrhovatel poukázal na náleží Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 42/08 (N 90/53 SbNU 159), podle kterého dispoziční právní úkony není možno zakládat na právní fikci. Opačným postupem je porušena dispoziční zásada prostupující civilním procesem a princip autonomie (svobody) vůle. *„Povinnost respektovat autonomii vůle platí nejen pro orgány, které právo interpretují a aplikují, ale bezpochyby též pro zákonodárce. Snaha o urychlování řízení je proto na jedné straně žádoucí, na druhé straně však nemůže nabýt takové podoby, aby tím, že finguje procesní úkon účastníka, mu ve skutečnosti brala možnost jeho svobodného jednání.“* (z náleží sp. zn. Pl. ÚS 42/08).

16. Fikce dispozičního úkonu vybočuje z právního řádu (v hmotněprávním i procesním rámci) a je rozporná s ústavními zásadami. Platí to tím více, pokud nastupuje i po podání odporu proti platebnímu rozkazu, který je explicitním vyjádřením nesouhlasu s vydáním napadeného rozhodnutí, a proto výrazem výslovného neuznání nároku.

17. Navrhovatel připustil, že v obecné rovině je právní fikce z pohledu ústavněprávních požadavků přípustná, sleduje-li legitimní cíl a je-li vhodná, potřebná a přiměřená. Institut fikce uznání nároku podle § 114b odst. 5 a § 153a odst. 3 o. s. ř. je proto nezbytné podrobit testu proporcionality. Podle názoru navrhovatele je tento institut způsobilým k dosažení účelu, kterým je urychlení řízení. Neobstojí ovšem už vyhodnocení podmínky potřebnosti. Právní úprava fikce uznání nároku podle § 114b odst. 5 o. s. ř. nedostála požadavku nezbytnosti, neboť je možno využít jiných prostředků, kterými lze dosáhnout vytyčeného cíle. U posuzování potřebnosti právní normy se dává přednost prostředku, kterým jsou co nejméně omezovány ústavní hodnoty (základní práva a svobody). Urychlení soudního řízení, které je účelem institutu rozsudku pro uznání podle § 114b odst. 5 a § 153a odst. 3 o. s. ř., by mohlo být docíleno (i v případě nečinnosti žalovaného s podáním vyjádření k žalobě) rozsudkem pro zmeškání (dále také „kontumační rozsudek“).

18. Kontumačním rozsudkem by nebyla porušena autonomie vůle procesní strany a soud by mohl vykládat a aplikovat právní normu ústavně souladným způsobem. Jsou-li naplněny podmínky napadených ustanovení pro vznik fikce uznání nároku, „soud rozhodne rozsudkem pro uznání“ (má tedy povinnost, nikoli možnost vydat uznávací rozsudek). U rozsudku pro zmeškání je oprávněním (diskrecí) a nikoli povinností soudu rozhodnout na návrh žalobce kontumačním rozsudkem.

19. Podle navrhovatele nelze nedostatky napadených ustanovení překonat ústavně konformní interpretací. Rozsudkem pro uznání, vydávaným na základě fikce uznání nároku podle § 114b odst. 5 ve spojení s § 153a odst. 3 o. s. ř., není dosahováno účelu civilního procesu, kterým je ochrana skutečných soukromých práv a zájmů. Urychlení řízení je tady docíleno na úkor objektivní pravdy a ústavních kautel (autonomie vůle i spravedlivého procesu). Dojde-li k fikci uznání nároku ve smyslu § 114b odst. 5 o. s. ř., je civilní soud podle § 153a odst. 3 o. s. ř. povinen rozhodnout rozsudkem pro uznání. Není oprávněn přihlídnout k tomu, zda nepodáním vyjádření k žalobě žalovaný zavinil či nezavinil průtahy v řízení, zda včas podal odpor nebo se k žalobě vyjádřil do doby vyhlášení rozsudku pro uznání.

V.

Vyjádření účastníků řízení o kontrole norem

20. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky ve svém vyjádření uvedla, že zákonodárny sbor postupoval v souvislosti s přijímáním návrhů zákonů, kterými byl změněn občanský soudní řád, v souladu s Ústavou a právním řádem. V závěru se vyslovila, že je věcí Ústavního soudu, aby posoudil otázku namítané protiústavnosti napadených zákonných ustanovení.

21. Ve svém vyjádření Senát Parlamentu České republiky konstatoval, že obdobnou konstrukci, jako ustanovení § 114b odst. 5 o. s. ř., obsahuje rovněž § 114c odst. 6 o. s. ř. (včetně propojení s § 153a odst. 3 o. s. ř.). K napadeným právním normám Senát s odkazem na bod 38 důvodové zprávy k zákonu č. 7/2009 Sb. uvedl, že pasivita účastníků řízení má pro civilní proces zásadní následky. Závěrem dodal, že rozhodnutí o zrušení napadených právních norem je na úvaze Ústavního soudu.

22. Vláda České republiky vstoupila do řízení u Ústavního soudu. Dle jejího vyjádření napadenou právní úpravou není omezena autonomie vůle účastníků řízení, neboť omezení dispoziční zásady nelze bez dalšího považovat za porušení autonomie vůle procesních stran. Dotčenými právními normami byl do civilního procesu zaveden prvek koncentrace řízení, který je spojen s postupem, jenž respektuje základní práva žalovaného. Prvky koncentrace řízení podporují zásadu rozhodnutí soudu při jediném jednání. Cílem je, aby se účastníkovi dostalo rozhodnutí v přiměřené době a aby tak bylo naplněno právo na spravedlivý proces. Je nutno podotknout, že lhůta k podání vyjádření (§ 114b odst. 2 o. s. ř.), kterou je soud oprávněn stanovit i delší než podle zákona, vytváří dostatečný časový prostor pro žalovaného, aby se ve věci písemně vyjádřil. Se skutečností, že v případě nečinnosti s podáním vyjádření k žalobě dochází k fikci uznání nároku, je žalovaný srozuměn. Je výhradně na vůli žalovaného, zda splní soudem uloženou povinnost (vyjádří se podle § 114b odst. 1 o. s. ř.) a zamezí nástupu zákonné fikce, anebo bude nečinný. Vláda současně uvedla, že zákon nevyžaduje, aby žalovaný vylíčil přehled skutkových tvrzení ve vyjádření vyčerpávajícím způsobem. Kvalifikovaná výzva musí být mimoto vždy doručena do vlastních rukou a náhradní

doručení je vyloučeno. Nedojde tedy k zákonem zakotvenému procesnímu následku (§ 153a odst. 3 o. s. ř.), aniž by měl žalovaný možnost projevit svou vůli. Vláda proto navrhla, aby Ústavní soud návrh na zrušení napadených ustanovení zamítl.

23. Veřejná ochránkyně práv zaslala dne 17. 8. 2015 Ústavnímu soudu podání, ve kterém uvedla, že práva vstupu do řízení nevyužívá.

VI.

Upuštění od ústního jednání

24. Při projednání návrhu na zrušení právních norem dospělo plénum Ústavního soudu k závěru, že není nutno nařídít ústní jednání, neboť by nepřineslo další objasnění věci. Podle znění § 44 zákona o Ústavním soudu proto Ústavní soud rozhodl bez konání ústního jednání.

VII.

Napadené právní normy

25. Dikce ustanovení § 114b a § 153a odst. 3 o. s. ř. v textu z doby vydání napadených soudních rozhodnutí, tj. před vypuštěním závěru prvního odstavce (slov „a ve věcech uvedených v § 120 odst. 2“), k němuž došlo v důsledku osamostatnění tzv. nesporných řízení zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění zákona č. 87/2015 Sb., je následující:

§ 114b o. s. ř.

(1) Vyžaduje-li to povaha věci nebo okolnosti případu, jakož i tehdy, bylo-li o věci rozhodnuto platebním rozkazem, elektronickým platebním rozkazem nebo evropským platebním rozkazem, může předseda senátu místo výzvy podle § 114a odst. 2 písm. a) nebo nebylo-li takové výzvě řádně a včas vyhověno, žalovanému usnesením uložit, aby se ve věci písemně vyjádřil a aby v případě, že nárok uplatněný v žalobě zcela neuzná, ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu, a k vyjádření připojil listinné důkazy, jichž se dovolává, popřípadě označil důkazy k prokázání svých tvrzení; to neplatí ve věcech, v nichž nelze uzavřít a schválit smír (§ 99 odst. 1 a 2), a ve věcech uvedených v § 120 odst. 2.

(2) K podání vyjádření podle odstavce 1 předseda senátu určí lhůtu, která nesmí být kratší než 30 dnů od doručení usnesení. Bylo-li o věci rozhodnuto platebním rozkazem, elektronickým platebním rozkazem nebo evropským platebním rozkazem, určí tuto lhůtu až ode dne podání odporu proti platebnímu rozkazu, elektronickému platebnímu rozkazu nebo evropskému platebnímu rozkazu.

(3) Usnesení podle odstavce 1 nelze vydat nebo doručit po přípravném jednání podle § 114c nebo po prvním jednání ve věci.

(4) Usnesení podle odstavce 1 musí být žalovanému doručeno do vlastních rukou, náhradní doručení je vyloučeno. Usnesení nesmí být žalovanému doručeno dříve než žaloba.

(5) Jestliže se žalovaný bez vážného důvodu na výzvu soudu podle odstavce 1 včas nevyjádří a ani ve stanovené lhůtě soudu nesdělí, jaký vážný důvod mu v tom brání, má se za to, že nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, uznává; o tomto následku (§ 153a odst. 3) musí být poučen. To neplatí, jsou-li splněny předpoklady pro zastavení řízení nebo odmítnutí žaloby.

§ 153a o. s. ř.

(3) Rozsudkem pro uznání rozhodne soud také tehdy, má-li se za to, že žalovaný nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, uznal (§ 114b odst. 5 a § 114c odst. 6).

VIII.

Ústavní konformita legislativního procesu

26. Napadená ustanovení byla do občanského soudního řádu vtělena zákonem č. 30/2000 Sb. (tzv. velká novela občanského soudního řádu). Poslední věta ustanovení § 114b odst. 5, obsahující výluky ze zákonné fikce uznání, byla do citovaného ustanovení doplněna zákonem č. 7/2009 Sb. Oba právní předpisy již byly Ústavním soudem posuzovány (nález sp. zn. Pl. 29/11 ze dne 21. 2. 2012 a nález sp. zn. Pl. 16/12 ze dne 16. 10. 2012), a to se závěrem, že byly přijaty a vydány v mezích ústavně stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

IX.

Dosavadní judikatura Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva

27. Ústavní soud rozhodoval (a to opakovaně ve všech svých senátech) o ústavních stížnostech podaných v souvislosti s napadenými ustanoveními téměř stokrát. Z toho jen ve čtyřech případech ústavní stížnosti vyhověl a rozhodnutí obecných soudů zrušil. V ostatních případech ústavní stížnosti odmítl jako zjevně neopodstatněné. Ústavní soud zpravidla posuzoval ústavní konformitu napadených soudních rozhodnutí pouze optikou řádné aplikace předmětných procesních norem. Opakovaně se však vyjádřil i k ústavní konformitě samotného institutu rozsudku pro uznání dle napadených ustanovení. Již v roce 2004 dospěl k tomuto závěru: „*Ústavní soud konstatuje, že citovaná ustanovení občanského soudního řádu (tj. 114b/5 + 153a/3 o. s. ř.) nemohou být v obecné poloze v rozporu s ústavním pořádkem a jsou-li interpretována ústavně konformním způsobem, nemohou být ani v rozporu s ústavním pořádkem v jednotlivých individuálních věcech. Požadavek efektivního soudního řízení bez zbytečných průtahů a požadavek spolehlivého zjištění skutečností, rozhodných pro spravedlivé rozhodnutí, tvoří základní komponenty práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 a násl. Listiny a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Pro civilní proces je přitom charakteristické, že zákon hovoří jak o požadavku rychlosti procesu, tak o nutnosti dbát dalších důležitých principů a hodnot v jednom a tomtéž ustanovení (srov. § 6 OSŘ). Česká právní úprava v zásadě umožňuje, aby v řízení bylo vyhověno v maximální možné míře principu slyšení obou stran. Právní úprava však nesmí poskytovat podmínky umožňující bezdůvodné protahování řízení pro absolutizované lpění na dosažení co nejspolehlivějšího poznání stavu věci. Výrazem těchto požadavků a poměřování hodnot a principů souvisejících s požadavkem na spolehlivé zjištění stavu věci na straně jedné a rychlosti řízení na straně druhé jsou i stěžovatelem zpochybňovaná ustanovení OSŘ. Není proto důvodné tvrzení stěžovatele, že čl. 38 Listiny znemožňuje zákonnou úpravu rozsudku pro uznání, tj. úpravu, která*

byla tradiční i v právním řádu předkomunistického Československa a která je i z komparativního pohledu obvyklá v právních systémech Evropy a Ameriky.“ [usnesení sp. zn. I. ÚS 661/03 ze dne 24. 2. 2004 (toto i všechna níže citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>)].

28. Ve svém usnesení ze dne 16. 11. 2006 sp. zn. III. ÚS 91/06 Ústavní soud ohledně napadených ustanovení dospěl k tomuto závěru: „Byla-li za řízení stanovena účastníku lhůta, v níž má provést stanovený procesní úkon, a spojuje-li zákon s jeho zmeškáním určité, zřetelně formulované právní následky, nemůže být v rozporu s právem na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny) postup soudu, kterým s těmito následky spojuje procesní opatření, jež zákon předjímá.“

29. Velmi podrobně se samotné podstatě napadených rozhodnutí věnoval Ústavní soud ve svém usnesení sp. zn. II. ÚS 2115/09 ze dne 24. 9. 2009. „Jedním ze základních pilířů demokratického právního státu je právní jistota. Ta je zpravidla do určité míry narušena vyvoláním soudního řízení, a proto lidskoprávní instrumenty trvají na tom, aby soudní řízení proběhlo v přiměřené lhůtě. Je proto pozitivní povinností státu vyplývající z lidskoprávních instrumentů, aby procedurální pravidla soudního řízení nastavil tak, aby za účelem co nedřívějšího nastolení právní jistoty a pokojného stavu nedocházelo k průtahům v řízení. Procesní pravidlo, které umožňuje soudu vyzvat účastníka řízení k oponování žalobě v přiměřené lhůtě pod sankcí procesního neúspěchu, lze tedy považovat za proceduru, která sleduje legitimní cíl... Se stěžovatelkou lze souhlasit v tom, že zákonodárce danou proceduru neupravil zcela v souladu s civilně-procesní naukou, jak na to poukázal např. Josef Macur v článku, na který odkazuje stěžovatelka. Nicméně ani Josef Macur v onom článku nijak nezpochyboval legitimnost sledovaného cíle ani možnost jeho legislativního řešení s procesním neúspěchem jako následkem pro nečinného účastníka řízení. S ohledem na to, že zástupce stěžovatelky je advokátem zapsaným v seznamu advokátů Slovenské advokátní komory lze pro srovnání uvést, že řešení plédované Josefem Macurem nachází svůj odraz v § 114 odst. 3-6 a § 153b odst. 2 písm. b) slovenského občanského soudního řádu. Dlužno dodat, že na Slovensku požaduje zákonodárce dokonce lhůtu pro vyjádření poloviční, oproti zákonodárci tuzemskému. O obou těchto řešeních lze však uvést, že jsou vpravdě *dura lex, sed lex* (tvrdý zákon, ale zákon *in Ulp. D. 40, 9, 12, 1*), vycházející ze zásady *vigilantibus, non dormientibus iura subveniunt* (právo pomáhá bdělým, ne spícím *in C. I. 7, 40, 1 pr. Iust.*), a především, že v době rozhodování soudu prvního stupně byl jeho postup předvídatelný.“

30. Rovněž ve svém usnesení sp. zn. IV. ÚS 3355/10 ze dne 19. 4. 2011 připomněl „...obecně platnou právní zásadu *vigilantibus iura scripta sunt* (práva náležejí bdělým), která vyžaduje od účastníka řízení pečlivou úvahu nad tím, v jakém rozsahu a jakým způsobem bude aktivně usilovat v souladu s hmotnými i procesními normami o ochranu svého práva... Procesní předpis nevyklučuje jisté ztížení možnosti efektivně uplatnit námitky ve vztahu k "materiální stránce věci", vždy však jde o pravidla (např. při koncentraci řízení) z povahy věci vyvážená jejich pozitivním významem pro transparentní, očekávatelné a soustředěné vedení soudních procesů vůbec. Podobný účel sleduje dotčené ustanovení § 114b odst. 5 o. s. ř., jestliže zakotvuje fikci uznání nároku; za takové situace je na vůli účastníka, zda svým (ne)konáním vznik právní fikce umožní, či vyloučí.“ Respekt Ústavního soudu k výše zmíněné zásadě *vigilantibus iura scripta sunt* ve vztahu k napadeným ustanovením je potvrzován

opakovaně a stále, viz např. usnesení sp. zn. I. ÚS 3280/11 ze dne 8. 12. 2011 nebo usnesení sp. zn. I. ÚS 2299/14 ze dne 24. 9. 2014.

31. Evropský soud pro lidská práva (dále též jen „ESLP“) rozhodoval o stížnosti proti rozsudku pro uznání podle § 114b odst. 5 o. s. ř., vydanému soudem České republiky, pouze jedenkrát, a to v rozhodnutí ve věci *Buryška proti České republice* ze dne 6. 5. 2008 č. 33137/04. ESLP usoudil na zjevnou neopodstatněnost stížnosti, neboť stěžovatel byl soudem prvního stupně řádně poučen o následcích toho, že se ve stanovené lhůtě k žalobě nevyjádří, a proto nebylo možné soudu vytknout, že si mlčení žalovaného vyložil jako souhlas s nenařízením jednání ve věci samé.

32. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva lze dále poukázat na rozsudek ve věci *Aždajić proti Slovinsku* ze dne 8. 10. 2015 č. 71872/12. V tomto judikátu ESLP *implicitně* respektoval kompetenci národních legislativ sankcionovat procesní pasivitu účastníka (dokonce i *tacitní*) formou rozsudku pro uznání. V zájmu dodržení zásady rovnosti „zbraní“ však předvídal zachování podmínek (informovanost, reálná možnost procesní obrany), za kterých lze považovat rozsudek pro uznání za přiměřený lidskoprávním garancím Úmluvy.

X.

Vlastní posouzení návrhu

33. Návrh je zejména odůvodněn tím, že napadená ustanovení nezaručují žalovanému svobodu vůle a spravedlivý proces. Vychází z toho, že uznání nároku je procesním úkonem s dispozičním charakterem a má záviset na svobodné vůli jednotlivce, zda nárok uzná či neuzná. Uznání nároku proto dle navrhovatele nemůže být obsahem právní fikce.

34. Napadené ustanovení je však spíše nevhodně formulováno, než že by přímo protiústavně zasahovalo do autonomie vůle žalovaného. „Kamenem úrazu“ je formulace obsažená v odstavci 5 ustanovení § 114b: „...*má se za to, že nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, uznává;...*“ Konstruuje se zde stav, který není, resp. nemusí být v souladu se skutečností, protože žalovaný nárok výslovně neuznal. Podstatnější než sama fikce uznání je však důsledek pasivity žalovaného. Tímto důsledkem je totiž ztráta sporu. Jaký by byl pro žalovaného ve výsledku rozdíl, kdyby odstavec 5 naposledy citovaného ustanovení například zněl: „Jestliže se žalovaný bez vážného důvodu na výzvu soudu podle odstavce 1 včas nevyjádří a ani ve stanovené lhůtě soudu nesdělí, jaký vážný důvod mu v tom brání, soud žalobě vyhová; o tomto následku musí být poučen.“? Fakticky žádný. Soud by rozhodl rozsudkem ve prospěch žalobce. Pouhé nevhodné označení určitého procesního institutu, a jistá „legislativní neobratnost“ při jeho konstrukci, však tento institut nečiní protiústavním. Pro větší důvěryhodnost rozsudku pro uznání však bude jistě namístě, pokud obecné soudy v odůvodnění jasně vysvětlí, že hlavním důvodem prohry žalovaného je jeho pasivita.

35. Svobodná vůle žalovaného zde není nijak omezena. Žalovaný do vlastních rukou (náhradní doručení je vyloučeno) obdrží od soudu žalobu s výzvou a s řádným poučením. Záleží pouze na něm, zda se žalobě bude bránit a splní zákonem požadované a jemu známé požadavky, nebo zda bude pasivní a bránit se nebude vůbec. Zákonem požadované vyličení rozhodujících skutečností, na nichž staví svou obranu a připojení listinných důkazů, jichž se dovolává, není nepřiměřeně zatěžujícím požadavkem.

V případě vážných důvodů, bránících žalovanému ve vyjádření, postačí k odvrácení (alespoň dočasnému) vydání rozsudku pro uznání tyto důvody soudu sdělit. Žalovaný tak má svobodnou vůli konat nebo nekonat.

36. Omezení autonomie vůle, na němž byl návrh vystavěn, Ústavní soud neshledal. Za této situace nebylo nutno a ostatně ani možno přistoupit k testu proporcionality. Přesto je vhodné poznamenat, že i navrhovatelem prosazovaný rozsudek pro zmeškání je vystavěn na fikci. Byť nikoli na fikci uznání nároku, ale na fikci nespornosti skutkových tvrzení žalobce obsažených v žalobě (§ 153b odst. 1 o. s. ř.). Přitom tato tvrzení nemusí být vůbec pravdivá a žalovaný je rozhodně za nesporná nepovažuje. V důsledku jeho pasivity se však nespornými stanou. Nelze přehlédnout ani to, že k vydání rozsudku pro zmeškání postačí i fikce doručení předvolání k jednání žalovanému. Žalovaný tedy o soudním řízení nemusí vůbec vědět. Naproti tomu u rozsudku pro uznání je náhradní doručení kvalifikované výzvy vyloučeno. Žalovanému tedy musela být doručena žaloba i kvalifikovaná výzva s poučením do vlastních rukou.

37. Nejpodstatnějším důvodem pro zamítnutí návrhu na zrušení napadených ustanovení je však možnost jejich ústavně konformního výkladu. Patnáct let rozhodují obecné soudy rozsudky pro uznání a za tu dobu jich byly vydány desítky či spíše stovky tisíc. Případné excesy při rozhodování rozsudkem pro uznání na základě fikce uznání lze napravit (a v praxi se tak i děje) v odvolacím řízení. Odvolací důvody u rozsudku pro uznání jsou sice v ust. § 205b o. s. ř. omezeny jen na „...vady uvedené v § 205 odst. 2 písm. a) a skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být prokázáno, že nebyly splněny předpoklady pro jejich vydání...“, to však k nápravě již zmíněných excesů plně postačuje. Odvolací soud totiž neposuzuje samotný předmět řízení, ale jen splnění procesních podmínek. Shledá-li, že splněny nebyly, napadený rozsudek zruší nebo rozhodne, že se nevydává. V obou případech je věc vrácena soudu prvního stupně, který pak již rozhoduje pravidelným postupem, bez fikce uznání. Toto odvolání je přípustné dokonce i u tzv. bagatelních sporů (do 10 000 Kč), kde zákon jinak odvolání nepřipouští (§ 202 odst. 2 o. s. ř.). Vyloučeno není ani podání dovolání za splnění zákonných podmínek.

38. Za dobu již zmíněných patnácti let musel Ústavní soud zasáhnout pouze ve čtyřech případech, kdy obecné soudy porušily ústavně zaručená práva žalovaných. Ve všech ostatních případech Ústavní soud na postupu obecných soudů nic protiústavního neshledal. Opakovaně se (byť v senátním rozhodování) zabýval i samotnou povahou napadeného institutu a neshledal u něj důvody k pochybnostem o jeho ústavní konformitě.

39. Stranou nelze ponechat ani účel a význam napadené právní úpravy. V důvodové zprávě ze dne 16. 6. 1999 k zákonu č. 30/2000 Sb. (sněmovní tisk 257, Poslanecká sněmovna, 3. volební období, 1998-2002), který napadený institut zavedl, je následující zdůvodnění: „*Dosavadní úprava přípravy jednání je kusá a předsedu senátu náležitě nevede a v řadě případů mu ani neumožňuje připravit jednání tak kvalitně, aby o věci bylo možné rozhodnout při jediném jednání. Navrhovaná úprava směřuje k precizování postupu soudu a zavádí institut, pomocí kterého lze náležitě jednání připravit, popřípadě věc i bez projednávání rozhodnout... Žalobce je povinen v žalobě mimo jiné vyličit rozhodující skutečnosti; neučiní-li tak ani na výzvu soudu podle § 43 odst. 1 a není-li možné pro tento nedostatek v řízení pokračovat, soud jeho žalobu*

odmítne (§ 43 odst. 2). Hmotné právo zpravidla stanoví pro uplatnění nároku u soudu lhůty, jejichž marným uplynutím se právo promlčí nebo prekluduje. Naproti tomu povinnost žalovaného se k žalobě vyjádřit, byla-li mu vůbec soudem uložena, není podle dosavadní úpravy účinně vynutitelná; žalovaný, který nemá zájem na urychleném projednání věci, může opožděným podáním vyjádření k žalobě prodlužovat soudní řízení, popřípadě, nepodá-li vyjádření vůbec, znemožnit nebo alespoň ztížit řádnou přípravu jednání ze strany soudu. K odstranění těchto disproporcí v postavení žalobce a žalovaného se v novém § 114b navrhuje poskytnout předsedovi senátu oprávnění uložit (místo výzvy podle § 114a odst. 1 písm. a) nebo jestliže žalovaný takovéto výzvě řádně a včas nevyhověl) žalovanému usnesením, aby se ve věci písemně vyjádřil...“.

Napadený institut tedy sleduje legitimní cíl, kterým je projednání věci bez zbytečných průtahů (čl. 38 odst. 2 Listiny). Cíl nesmírně významný, protože „...z hlediska očekávání daných potřebami každodenního života není důvod činit rozdíl mezi spravedlností opožděnou a spravedlností odmítnutou...“ (Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T.; Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. 2012, s. 794).

40. Bez významu jistě není ani posílení zásady rovnosti účastníků (čl. 37 odst. 3 Listiny, čl. 96 odst. 1 Ústavy) či řečeno slovy výše citované důvodové zprávy „odstranění disproporcí v postavení žalobce a žalovaného“. Procesní strany si totiž mají být rovny nejen v právech. Při respektování odlišných rolí v řízení by měly být vyvážené i jejich povinnosti. Žalobce pod hrozbou odmítnutí žaloby musí mimo jiné vylíčit rozhodující skutečnosti, označit důkazy, jichž se dovolává a z jeho návrhu musí být patrné, čeho se domáhá (§ 79 odst. 1 o. s. ř.). Dále musí, pod hrozbou zastavení řízení, zaplatit často nemalý soudní poplatek, a to společně s podáním žaloby či do tří dnů od výzvy soudu. Zásadě spravedlivého procesu pak nemůže odpovídat, pokud by žalovanému stačilo prohlásit, že s žalobou nesouhlasí, a svou pasivitou prodlužovat řízení.

XI. Závěr

41. Ústavní soud neshledal, že by napadená ustanovení nebylo možno vyložit ústavně konformním způsobem. Neshledal ani zásah do autonomie vůle žalovaného či porušení práva na spravedlivý proces. Ostatně zásah do práva na spravedlivý proces navrhovatel odvíjel právě od zásahu do autonomie vůle. Ústavní soud proto podle ustanovení § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu návrh na zrušení napadených ustanovení občanského soudního řádu zamítl.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 31. května 2016

Pavel Rychetský v. r.
předseda Ústavního soudu

Za správnost vyhotovení:
Jitka Štíhová

Odlišné stanovisko soudce Ludvíka Davida k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/15

1. Nepokládám za férové ani čtenářsky vhodné postavit proti nálezu dosavadní text své přehlasované zpravodajské zprávy, kterou jsem z iniciativy I. senátu podle ustanovení § 78 odst. 2 zákona o Ústavním soudu plénu předkládal. Omezím se proto na zdůraznění hlavních bodů svého přístupu k projednávané věci.
2. Již úvodem si nemohu odpustit poznámku, jež se mi při pročitání nálezu i své zprávy vnucuje. Současná košatá i ambivalentní legislativa, judikatura i literatura nevyhnutelně vedou k následku, že se právnícká argumentace stává objektem eristicky laděného souboje. Stavíme-li svou tezi proti tezi konkurenční, můžeme si občas připomenout známou Churchillovu sentenci, že věří jen té statistice, kterou si sám zfalšuje. Dovoluji si tedy nabídnout oproti citacím ze senátních usnesení sp. zn. II. ÚS 2115/09 (bod 29) a IV. ÚS 3355/10 (bod 30) vlastní citaci obsahu plenárního nálezu sp. zn. Pl. ÚS 42/08: *„Povinnost respektovat autonomii vůle platí nejen pro orgány, které právo interpretují a aplikují, ale bezpochyby též pro zákonodárce. Snaha o urychlování řízení je proto na jedné straně žádoucí, na druhé straně však nemůže nabýt takové podoby, aby tím, že finguje procesní úkon účastníka, mu ve skutečnosti brala možnost jeho svobodného jednání. (...) Funkcí právní fikce není zpravděpodobnění určitých rozhodných skutečností, tím spíše se fikce nemůže vztahovat na základní právo procesní strany disponovat řízením a předmětem řízení (...)“* (bod 20).
3. Komparací analogických právních úprav neoplývají ani nález, ani má předchozí zpravodajská zpráva. Procesní úprava sousedních zemí náležejících ke střeoevropské právní kultuře, tj. Německa a Rakouska (kde si civilní proces ponechal jako východisko dřívější společnou „monarchickou“ úpravu z roku 1895), však každopádně s předmětnou procesní pasivitou žalovaného spojuje jako meritorní následek nikoli uznání nároku, ale zmeškání.
4. Varianta ústavně konformní interpretace dosavadního obsahu ustanovení § 114b o. s. ř., na niž staví nález (viz bod 37 a následující), pokulhává.
5. Je založena kromě důvodové zprávy k zákonu (což ovšem nestačí) spíše jen prakticistně, poukazem na rozhodování v tisícovkách věcí. Tyto věci nejsou však vizitkou bezproblémového fungování zákona; jsou daleko spíše poznamenány pasivitou žalovaných, zhusta dlužníků, spoléhajících na průtahy v řízeních včetně exekučních.
6. Rozhodovací praxe se navíc nevyhnula množství sporů, v nich se v relaci k obsahu žaloby i odpovědi na výzvu zkoumá, zda žalobní tvrzení postačují k nástupu fikce uznání, či co chtěl (prizmatem nesouhlasu) žalovaný ve své (případně) odpovědi na výzvu vyjádřit.
7. Koncepce zákona je kontroverzní i v tom, že rozsudek pro uznání má být vydán, jestliže to podle § 114b odst. 1 o. s. ř. *„vyžaduje povaha věci nebo okolnosti případu“*. Dalo by se tedy předpokládat, že půjde zejména o věci skutkově a právně jen přiměřeně obtížné. Jiné ustanovení, a to § 114c odst. 6 o. s. ř., však spojuje možnost nástupu fikce uznání s nedostatkem součinnosti žalovaného při

nařízené a provedené přípravě jednání. Ta však přichází pravidelněji v úvahu ve věcech skutkově i právně složitých. O co tedy zákonodárci šlo? O odklizení věcí jednodušších, nebo o rozsudek pro uznání za jakoukoli cenu?

8. Celá konstrukce, při níž se dokonce přímo (§ 114b odst. 1 o. s. ř.) počítá s alternativou podání odporu proti platebnímu rozkazu (na nějž má navázat jednání ve věci samé) a současně se – též přímo - kalkuluje s kvalifikovanou výzvou s možným následkem v podobě fikce uznání nároku, je protismyslná. Uznání se finguje, ač je nezřídka právě z odporu známo, že žalovaný se žalobou nesouhlasí. Evropské principy spravedlivého procesu, např. princip kontradiktornosti řízení nebo veřejnosti řízení, tu dostávají políček.
9. Zamítnutí návrhu plénem znamená promeškanou šanci, jak odstranit ze zákona nonsens a dát signál zákonodárci pro uvažovanou (re)kodifikaci. Namísto toho krátkozrace vyhrává *justice hurried* a následkem je, možná daleko častěji než můžeme dohlédnout, *justice burried*. Právní vědomí se nenalezne ani neposílí fingováním nepravdy.

Ludvík David

Odlišné stanovisko soudce Josefa Fialy k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/15

Ve věci sp. zn. Pl. ÚS 13/15 podávám ve smyslu § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, odlišné stanovisko, a to proti výroku nálezu.

Jsem přesvědčen, že Ústavní soud měl vyhovět návrhu I. senátu na zrušení ustanovení § 114b odst. 4 a specifikované části ustanovení § 153a odst. 3 občanského soudního řádu, neboť tato ustanovení, podle mého názoru, odporují ústavnímu pořádku, zejména zasahují do práva na spravedlivý proces garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. K argumentům, které jsou obsahem stanovisek dalších disentujících soudců, dodávám, že k fundamentu práva na spravedlivý proces patří rozhodování vycházející ze spolehlivě zjištěného skutkového stavu (byť v tzv. sporném řízení s určitými limity determinovanými procesní aktivitou, resp. pasivitou účastníků řízení); tento základ nemůže být eliminován nekoncepční fikcí uznání nároku, byť odůvodňovanou jiným aspektem práva na spravedlivý proces, a to zájmem na vyřízení věci v přiměřené lhůtě.

V Brně 31. 5. 2016

Josef Fiala

Odlišné stanovisko předsedy Ústavního soudu Pavla Rychetského**k nálezu sp.zn. Pl. ÚS 13/15**

Odlišné stanovisko, které podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, uplatňuji, směřuje proti nálezu, kterým byl zamítnut návrh I. senátu Ústavního soudu na zrušení ustanovení § 114b odst. 5 a § 153a odst. 3 občanského soudního řádu. Na rozdíl od nejtěsnější většiny pléna jsem zastával stanovisko, že návrhu I. senátu mělo být vyhověno a předmětná ustanovení měla být zrušena.

Zde jsou důvody mého odlišného stanoviska:

1) Předmětem přezkumného řízení byla část ustanovení, které do civilního procesního předpisu vložila novela (zák. č. 30/2000 Sb.) a to zakotvením konstrukce právní fikce uznání nároku v návaznosti na procesní nečinnost žalované strany respektive i na procesní obranu, kterou rozhodující soud(ce) neshledá dostatečnou ve smyslu výzvy (usnesení) soudu, vydané podle odstavce 1) napadeného ustanovení. Napadené ustanovení přitom spojuje s takovou situací obligatorně vynesení rozsudku pro uznání (bez ústního jednání a bez meritorního projednání věci).

2) V předmětné věci tedy mělo plénum Ústavního soudu v první řadě posoudit, zda je vůbec ústavně přípustné zakotvení této právní fikce do zákona z hlediska základních ústavních a právních principů, kterými je ovládán demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka. Právní fikce jako součást závazné právní normy je uměle vytvořené a do práva zakotvené tvrzení o skutečnosti, která reálně a ve skutečnosti neexistuje. Použití právní fikce zákonodárcem zcela odmítl Hans Kelsen, když ji nazval „škodlivým klopýtnutím“; i František Weyr „předstírání neexistujících skutečností“ v normativním pojetí práva odmítal. Jsem toho názoru, že právní fikce jako „normativní popření pravdivosti“ je institutem, jehož použití v právní normě musí být dostatečně ospravedlněno logickým a nezvratným argumentem. Použití fikce je tedy na místě tam, kde je předem známo, že nějakou skutečnost nelze v konkrétní právní či skutkové situaci dostupnými právními prostředky prokázat, avšak existuje vysoký stupeň pravděpodobnosti, že při normálním průběhu by dokázána být mohla. Ústavně přijatelné jsou i právní fikce, které vědomě simulují skutečnost sice v rozporu s realitou, ale s všeobecně akceptovaným a žádoucím právním účinkem (např. na osvojené dítě se hledí stejně jako na dítě biologického rodiče anebo na nascitura se hledí jak na dítě již narozené). Použití právních fikcí v textu právních předpisů tedy nemůže být libovolným nástrojem a opodstatnění může mít převážně v oblasti procesního práva, pokud nevyvolá nevratný právní účinek na vlastní hmotné subjektivní právo účastníka řízení a naopak slouží ke zvýšení efektivity procesu a posílení práv účastníků. V daném případě tomu však je naopak: napadená právní konstrukce fikce uznání je tzv. „pravou fikcí“,

obsahující deklarovaný rozpor s pravdou a tak vytvářející vlastní „právní pravdu“ v podobě pokynu zákonodárce soudci, aby si přimyslel skutkový stav, pod jehož vlivem má nepravdu považovat za pravdu. Zákonodárce přitom nepoužil v daném případě vyvratitelnou domněnku, která zakládá pouze tzv. prozatímní pravdu, ale zvolil fikci uznání s definitivními (nevyvratitelnými) účinky na hmotněprávní postavení žalované strany, která je zbavena možnosti důkazu opaku (pravdy) a to dokonce bez jakýchkoli limitujících omezení (např. hodnotou předmětu sporu). V daném případě tedy jde o fikci hmotného práva, i když se tváří jako fikce procesní. Prostor zákonodárce v používání fikcí není neomezený – naopak vědomé zakomponování normy, která obsahuje vědomý a záměrný rozpor právního tvrzení s realitou je přípustné jen výjimečně a v zájmu legitimního cíle. Pokud zákonodárce navíc v daném případě zdůvodnil (stejně jako většina pléna ÚS v dané věci) tento postup snahou o efektivitu a rychlost řízení, ignoroval přitom cennější hodnoty ústavněprávních kautel a principů, mezi které patří v první řadě právo na spravedlivý proces, princip kontradiktornosti sporného civilního řízení, právo na přístup k soudu a zákaz *denegatio iustitiae*. Na jedné straně tak zvýhodnil jednu ze stran sporu, především však zřejmě vytvořil výhodnou pozici pro soudce, umožňující mu „nesoudit“. Použití zákonné fikce uznání nelze podle mého soudu s ohledem na její hmotně právní dopady a neodvolatelnost ospravedlnit žádným legitimním cílem.

3) Ve světle shora uvedených úvah pak nemohu souhlasit s nálezem, vůči němuž uplatňuji toto disentní stanovisko, když se zcela vyhnul standardnímu přezkumu napadené normy testem *proporcionality*, ve kterém by podle mého soudu neobstála. I kdybych připustil existenci legitimního cíle (rychlost řízení), norma by neobstála v testu vhodnosti a nezbytnosti zvolené úpravy, neboť sledovaného cíle bylo nepochybně možno dosáhnout i jinými právními prostředky, které by nezasahovaly tak intenzivně do ústavně chráněných hodnot a navíc jsou již v občanském soudním řádu v dostatečné míře obsaženy (např. rozsudek pro zmeškání nebo princip koncentrace řízení). Zvolený institut právní fikce uznání neobstojí ani v testu zkoumání přiměřenosti, tj. zásady využití všech možností minimalizace zásahů do základních práv ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny. Na okraj poznamenávám, že Lavický již v roce 2009 napsal, že „institut fikce uznání nároku (zakotvený do o.s.ř. novelou č. 30/2000Sb.) do té doby neměl v civilním procesu obdoby, a to nejen v českém, ale i celosvětovém měřítku“. Stejný autor ostatně k ustanovení § 114b, odst. 1 o.s.ř. napsal: „Co však nelze akceptovat – a nepřekonává to ani judikatura – je požadavek, aby žalovaný v případě, že žalobní nárok neuzná, uváděl do řízení rozhodující skutečnosti a navrhoval důkazy k jejich prokázání. Žalovaného tíží povinnost tvrzení a povinnost důkazní pouze tehdy, stává – li svou obranu na námitkách proti žalobnímu nároku. Jestliže však pouze důvodnost žaloby popře ..., nevzniká mu tím žádná povinnost tvrzení nebo důkazní povinnost; žalovanému může v těchto souvislostech nanejvýš vznikat tzv. vysvětlovací povinnost procesní strany nezátížené důkazním břemenem.“

4) Považuji za smutné, že mnou napadaný nález se nejen vyhnul ústavněprávnímu přezkumu normy standardním postupem, jak to učinil původně

pověřený soudce zpravodaj, ale dokonce veškerou argumentaci opřel pouze o tvrzení, kolik že rozsudků pro uznání již bylo úspěšně vydáno a obstálo v přezkumných řízeních anebo že senáty Ústavního soudu takové rozsudky zrušily pouze ve čtyřech případech. S touto argumentací ovšem nehodlám polemizovat, protože postrádá ústavně právní rozměr ani ji nelze ztotožnit s ústavně konformním výkladem napadené normy.

5) Ze všech těchto důvodů zastávám stanovisko, že napadená ustanovení jsou v rozporu s čl. 1 odst. 1 Ústavy ve spojení s čl. 36 Listiny a čl. 6 Evropské úmluvy o lidských právech a měla být Ústavním soudem zrušena.

V Brně dne 1. června 2016

Pavel Rychetský

Odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové a soudce Jaroslava Fenyka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/15 (rozsudek pro fikci uznání)

S rozhodnutím pléna se nemůžeme ztotožnit, neboť podle našeho názoru je napadený institut fikce uznání v právním řádu demokratického právního státu nepřipustný, protože zasahuje do autonomie vůle účastníka řízení tím, že finguje jeho projev vůle, který však neučinil (a tím je rozporný s čl. 2 odst. 3 Listiny). Dále zasahuje neproporcionálně do práva žalovaného na spravedlivý proces (čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod a čl. 6 Úmluvy o ochraně základních práv a lidských svobod), zejména práva na řádné odůvodnění rozhodnutí, práva být slyšen před soudem, práva na efektivní opravný prostředek a rovnost účastníků řízení. Krom toho vede k tomu, že soudy v těchto případech neplní svou ústavní roli, která je jim určena v čl. 90 Ústavy.

Zamítavé rozhodnutí pléna není možno brát jako přitakání stávající úpravě, ostatně i většina připouští, že se v tomto případě jedná o nevhodné označení určitého procesního institutu, a vytýká mu „legislativní neobratnost“. Pouze použití fikce uznání závazku nevnímá jako protiústavní, na rozdíl od velmi relevantní menšiny Ústavního soudu, a to sedmi soudců, kteří hlasovali pro zrušení napadeného ustanovení.

Většina se dostatečně nevypořádala s hlavním argumentem I. senátu, který navrhl konstatování protiústavnosti rozsudku pro fikci uznání, přičemž zdůraznil odlišnost mezi kontumačním rozsudkem (rozsudkem pro zmeškání) a rozsudkem pro fikci uznání. Většina v bodě 36 nálezu uvádí, že v obou případech (zmeškání i uznání) je rozhodnutí založeno na fikci, a proto proč se bránit jedné fikci (fikci uznání), když připouštíme druhou fikci, na níž je založen rozsudek pro zmeškání). Avšak proti sobě stojí fikce uznání, při níž účastníkovi jako trest za jeho nečinnost či nedokonalé podání fingujeme projev vůle spočívající v uznání závazku, a standardní sankce za nečinnost či zmeškání jednání formou kontumačního rozsudku, založeného na vyvratitelné domněnce, že se bez omluvitelného důvodu nedostavil, protože nemá skutková tvrzení, jimiž by oponoval skutkovým tvrzením žalobce. Sám zákonodárce v důvodové zprávě k zákonu č. 30/2000 Sb., který sporný institut zavedl, uvádí, že v případě nezaslání vyjádření k žalobě (či zaslání nekvalifikovaného vyjádření či odporu) nelze podle obecné lidské zkušenosti usuzovat na uznání nároku, nýbrž pouze na skutečnost, že žalovaný nemá, co by proti nároku namítal. Ze strany žalovaného lze presumovat pouze nepopírání skutkových tvrzení v žalobě (čemuž by odpovídal následek v podobě vydání rozsudku pro zmeškání), nikoli však uznání nároku, takový závěr neodpovídá realitě, a musí být proto fingován.

Jak to již v roce 2002 výstižně vyjádřil Josef Macur (ve svém článku Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o. s. ř. v Bulletinu advokacie č. 2002/2) má uznání nároku právní povahu dispozitivního právního úkonu, na němž se jedná osoba záměrně podílí svou jednoznačně projevenou vůlí. Uznání soukromoprávního závazku má formu vědomého, výslovného a nezastupitelného projevu vůle, který se vztahuje k předmětu projednávaného sporu. Dispozitivní procesní úkon se nemůže stát obsahem právní fikce, neboť stát nemůže za jednotlivce fingovat jeho projev svobodné vůle. Naopak podle Macura „s ohledem na pravděpodobnostní povahu poznávací činnosti v soudním řízení lze usuzovat, že také právní a skutkové domněnky i tzv. zkušenostní věty tvoří organickou součást této poznávací činnosti...

rozsudek pro zmeškání není založen na nějakých fikcích či na pouhém úsilí o ukončení jednání za každou cenu, ale opírá se o dlouhodobě osvědčenou skutkovou domněnku, podle níž je vysoce pravděpodobné, že strana, která žádným způsobem tvrzení druhé procesní strany nezpochybňuje, ač má k tomu všechny možnosti, neučiní žádná skutková tvrzení ani důkazní návrhy a k nařízenému prvnímu ústnímu soudnímu jednání se nedostaví, nemá ve skutečnosti žádné argumenty ani důkazy proti správnosti skutkových tvrzení druhé procesní straně ... Výsledkem uplatnění domněnky je vysoce pravděpodobný závěr, ... že rozhodná skutková tvrzení procesní strany, jimž druhá strana neodporovala, jsou pravdivá.“ Aby soudce skutečně plnil svou roli ochránce práv a nerozhodoval nespravedlivě, tak „skutkový stav, z něhož soud ve svém rozhodnutí vychází, musí být podle vnitřního přesvědčení soudce vysoce pravděpodobný. Nemůže být založen na žádné fikci, která je v rozporu s objektivní skutečností.“

Závěr, že dispoziční právní úkony není možné zakládat na právní fikci, vyslovil Ústavní soud jednoznačně ve svém nálezu ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 42/08 (K fikci zpětvzetí návrhu dlužníka na oddlužení v insolvenčním řízení a ústavnosti vyloučení jeho odvolání v případě jejího uplatnění): „Povinnost respektovat autonomii vůle platí nejen pro orgány, které právo interpretují a aplikují, ale bezpochyby též pro zákonodárce. Snaha o urychlování řízení je proto na jedné straně žádoucí, na druhé straně však nemůže nabýt takové podoby, aby tím, že finguje procesní úkon účastníka, mu ve skutečnosti brala možnost jeho svobodného jednání.“

Stejně kriticky jako prof. Macur se od počátku k institutu fikce uznání stavěla i prof. Winterová (např. Přípravné jednání v civilním soudním řízení. Právní fórum, 2009, č. 6, str. 235 a další články v Právních rozhledech a Právním zpravodaji) a nyní obdobně silný odpor k tomuto institutu, který ani není nezbytný, neboť jen vytváří nadbytečnou alternativu kontumačního rozsudku, vyjadřují i mladí procesualisté Bohumil Dvořák a Petr Lavický. Bohumil Dvořák ve svém komentáři (jeho komentář k § 153a o. s. ř. je dostupný v ASPI MP952) připomíná, že fikce uznání, založená na skutečnosti, že se žalovaný bez omluvy nedostavil k přípravnému jednání, neposkytuje žalovanému, který by až následně z omluvitelných důvodů svou neúčast omluvil, žádný prostředek, kterým by následky procesního uznání mohl zvrátit (neboť o. s. ř. nemá pro fikci uznání odvolací důvod obdobný důvodu u kontumačního rozsudku v § 153b odst. 4). Tedy i praxe obou institutů a možnost efektivní právní obrany je velmi různá a v případě fikce uznání výrazně nižší. Proto ani většinou nabízená náprava soudní judikaturou vždy není účinná.

Navrhující senát si byl dobře vědom toho, že proti sobě stojí dvě silné hodnoty, a tou je na jedné straně efektivita soudního řízení (tedy i právo žalobce na spravedlivé rozhodnutí, vynutitelnost práva a řízení bez průtahů) a na druhé straně právo žalovaného na projednání věci, spravedlivé rozhodnutí, možnost před soudem vystoupit a uvést argumenty ve svůj prospěch, právo na efektivní přezkum odsuzujícího rozsudku atd. Prostě v demokratickém právním řádu účastník, i když není v právu, musí prohrát s přesvědčivým odůvodněním, které je pravdivé (nebo o němž aspoň lze předpokládat, že by mohlo být pravdivé). Podstatou soudního procesu v demokratickém právním státě přece je, aby byl férový, aby soudní rozsudek byl legitimní, protože bude přesvědčivý, a aby stál svým občanům nelhal, pokud nechce, aby oni lhali jemu.

Obdobně to vyjádřil Petr Lavický takto: „Rychlost soudního řízení, v současnosti až přespříliš akcentovaná, má však své meze; řízení má plynout ke svému cíli co

nejrychleji, nikoli však za každou cenu. Nelze totiž pouštět ze zřetele významný poznatek procesualistiky, že civilní řízení jako celek je pouze natolik spolehlivé, nakolik umožňuje dosažení svého cíle. Bude-li sice řízení rychlé, avšak na úkor ochrany skutečných subjektivních hmotných práv a právem chráněných zájmů, není taková situace o nic lepší než ta, v níž se proces ke svému cíli doslova vleče po mnoho let.“ (Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů, Právní fórum, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, ročník 6., č. 10).

Právě v případě střetu těchto dvou důležitých hodnot (efektivity soudního řízení a ochrany spravedlivého procesu pro oba účastníky) je povinností zákonodárce zvolit nejšetrnější metodu, aby obhájil její ústavní konformitu.

Rozsudek pro uznání je nejen zásahem do autonomie vůle, jak vyloženo výše, ale i zásahem do řady procesních práv (řádné odůvodnění rozhodnutí, právo být slyšen před soudem, právo na opravný prostředek a rovnost účastníků řízení), jak se podává z bohaté judikatury ESLP. Z ní také vyplývá, že účastník řízení se může těchto procesních práv vzdát, pokud tak učiní „jednoznačně“ a vzdání se je „doprovázeno minimálními zárukami úměrnými významu tohoto úkonu“ (viz např. i většinou citovaný rozsudek *Aždajić proti Slovinsku*, § 51). V této souvislosti je třeba upřesnit k odůvodnění většiny, že v tomto rozsudku ESLP shledal porušení práva na spravedlivý proces (tedy neaproboval postup vnitrostátních soudů) a navíc podle odůvodnění rozsudku slovinská úprava nevytváří fikci uznání, ale trestá stranu za pasivitu v řízení, čili jde spíše o obdobu našeho rozsudku pro zmeškání, nikoli o fikci uznání.

V případě, že účastník řízení proti žalobě podává odpor, či jeho vyjádření ke kvalifikované výzvě je z nějakého důvodu považováno za neúčinné, je čistě iluzorní dovozovat, že se svých procesních práv jednoznačně vzdává a s nárokem v žalobě souhlasí, ba dokonce, že jej uznává.

Pokud v zájmu urychlení řízení zasahujeme do základních práv účastníka soudního řízení, je nezbytné tento zásah podrobit testu proporcionality. Rozsudek pro zmeškání je šetrnějším prostředkem k dosažení sledovaného legitimního cíle, tedy vypořádání se s procesně pasivními žalovanými. U zmeškání se domněnka týká pouze skutkových zjištění, a soud tedy musí uvést právní odůvodnění nároku, což je šetrnější z pohledu práva na řádné odůvodnění rozhodnutí.

Další závěr většiny, s nímž nemůžeme souhlasit, spočívá i ve srovnání stejné závažnosti pochybení spočívajícího v nedostavení se k soudu či nepřebírání pošty na straně jedné a v neschopnosti vyhovět kvalifikované výzvě na straně druhé. K vydání rozsudku pro fikci uznání bude docházet i proto, že si žalovaný sice převezme platební rozkaz a podá do něj odpor, který třeba i odůvodní, ale nezvládne (zejména proto, že si nemůže dovolit advokáta nebo že nerozumí tomu, co se po něm chce) sepsat kvalifikované vyjádření podle § 114b odst. 1 o. s. ř. Na rozdíl od rozsudku pro zmeškání, kde má soudce diskreci, zda k jeho vydání přistoupí či nikoli (srov. zákonem použitý pojem „může“, vyložený zejména v nálezu Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014), tak v případě rozsudku pro uznání musí na nedostatečnou odpověď na kvalifikovanou výzvu reagovat uplatněním

fikce uznání. Odvolací soud pak nemůže věc napravit, neboť § 205b o. s. ř. vylučuje meritorní přezkum. Ani argument, že se proti tomuto rozsudku brání minimum osob před Nejvyšším soudem či Ústavním soudem jako potvrzení správnosti užívaného institutu neobstojí. Důvody mohou být buď takové, že se institut málo používá (a není tedy pro efektivitu výkonu justice nezbytný), nebo takové, že již ve fázi odvolacího řízení dotčená osoba zjistí, že opožděnou či nedostatečnou reakcí na kvalifikovanou výzvu si zavřela cestu ke spravedlnosti, nebo to zjistí soud a neustanoví jí advokáta pro další postup nebo dotčená osoba rezignuje na hledání spravedlnosti. Čekala, že osobně vše vysvětlí před soudem, ten se však nekonal ...

Pragmatické tvrzení většiny, že kontumační rozsudek a rozsudek pro fikci uznání je ve svém důsledku totéž, neobstojí z ústavněprávního pohledu i proto, že je též zradou základní role, kterou soudům stanoví naše Ústava v čl. 90 – soudy totiž jsou povolány k tomu, aby poskytovaly ochranu právům. A právě rozhodování na základě fikcí, jimiž soudní řád finguje volní úkon či dispoziční procesní úkon účastníka, ačkoli jej účastník neprovedl, je v rozporu se samotnou podstatou a smyslem soudnictví demokratického právního státu. Jak uvádí v komentáři k Ústavě Tomáš Langášek, tak čl. 90 zavazuje zákonodárce, aby přijal takovou právní úpravu výkonu soudnictví, jež je s to poskytnout efektivně ochranu právům jednotlivců. Dále poukazuje na to, že synergicky s čl. 36 Listiny slouží jako podpora interpretační maximy ve prospěch základního práva na přístup k soudu (Rychetský, P., Langášek, T., Herc, J., Mlsna, P. a kolektiv, Ústava České republiky. Komentář. Wolters Kluwer, 2015, s. 952).

Sám zákonodárce v § 1 občanského soudního řádu (o. s. ř.) jasně deklaruje účel procesní úpravy „tak, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků, jakož i výchova k zachovávání zákonů, k čestnému plnění povinností a k účtě k právům jiných osob“. Jak však má být dlužník vychováván k čestnému plnění povinností a k účtě k právům jiných osob, když fingujeme jeho právní úkony, aniž bychom mu férově odůvodnili, proč je povinen platit. Z ústavního pořádku (práva na spravedlivý proces i účelu soudnictví) i z citovaného ustanovení o. s. ř. plyne, že není účelem soudního řízení „vyrobit jakkoli exekuční titul“, ale vynutit dodržení práva tak, aby lidé byli vychováváni k plnění povinností legitimními a přesvědčivými soudními rozhodnutími.

Často, když zvolíme nějaký český vynález, jak zvýšit efektivitu soudního řízení, nemající obdoby v zemích s řádně fungující vládou práva, tak se dopustíme karikatury, která je ústavně i lidsko-právně nepřijatelná, a která hlavně ani není nezbytná, aby příslušného účelu urychlení řízení bylo dosaženo.

Jak jednoduše se soudcům Ústavního soudu, kteří mají hluboké právní vzdělání, znalosti a dovednosti vysoce nadprůměrné a schopnost identifikovat právní problém dostatečně vyvinutou, jak jednoduše se jim říká, že „zákonem požadované vyličení rozhodujících skutečností, na nichž staví svou obranu a připojení listinných důkazů, jichž se dovolává, není nepřiměřeně zatěžujícím požadavkem“, a jak těžko se tento požadavek plní lidem v právu nevzdělaným, chudým či jinak znevýhodněným ve státě, kde stále není dostatečně zajištěna právní pomoc nemajetným. Neměli bychom nikdy rezignovat na to, že přístup ke spravedlnosti a férový proces musí být zajištěn stejně všem, tedy i těm, kteří opravdu nemusí sofistikovaným soudní výzvám porozumět či chápat, co jsou ty relevantní argumenty, jichž se mají dovolávat. Každý, kdo se soudnímu řízení účelově nevyhýbá, by měl dostat šanci před soud předstoupit a vysvětlit své stanovisko, a měl by v odsuzujícím rozsudku mít možnost zjistit, proč soud shledal, že není v právu. To je podle nás též hlavní důvod, proč napadený rozsudek pro fikci uznání nemůže z pohledu ochrany ústavnosti obstát.

V Brně dne 31. května 2016

Kateřina Šimáčková

Jaroslav Fenyk